

met bakımından yücelik alâmeti sayılması neticesinde bu kerametler halk muhayyilesine girmiş; Ebü'l-Hasan el-Harakânî, Ebü Saîd-i Ebü'l-Hayr, Abdülkâdir-i Geylânî, Ahmed er-Rifâî, Ahî Evran, Hacı Bektaş-ı Velî, Somuncu Baba, Üftâde, Şâbân-ı Velî, Nüreddin Cerrâhî gibi pek çok tarikat büyüğü buna dair menkıbeleriyle anılmıştır. Ancak sûfiler arasında yayılan, kerametini kendi başına bir değer taşımadığı, istikamet ve zikrin ondan üstün olduğu fikri tayy-i mekân ve tayy-ı zaman rivayetlerinin yorumlanmasında farklı bakışlara yol açmış, Allah'a yakınlık sonucu gerçekleşen kerametlerde kerametinin kendisinden çok, yakınlığa teveccüh etmenin esas olduğu belirtilmiştir. Meselâ bir anda Mekke'ye varmayı hikâye eden menkıbelerin aktarılması çok yaygınken Bâyezîd-i Bistâmî'nin böyle bir örnek karşısında istikameti öne çıkarması, ayrıca onun Allah'a sığındığı kerametler arasında tayyın da sayılması meselenin temkinle ele alınmasının bir göstergesidir. Bu görüş, tayya ilişkin rivayetleri halk muhayyilesindeki haliyle bir keramet türü ve hârikulâde olaylar dizisi olmaktan çıkarmış, konuyu kevnî keramet-ilmî keramet ayırımına benzer bir derecelendirmeye seyrüsülük çerçevesinde mânalandırılabilir bir konu haline getirmiştir.

Bu konuyu seyrüsülük bağlamında ele alan sûfiler tay kavramına farklı yorumlar getirmişlerdir. Nitekim Ebü Tâlib el-Mekkî sâlikin vahdete ulaşma merhalelerindeki dönüşümünü tay kelimesiyle ifade eder. Allah'a yakınlık İbn Hafîf Şîrâzî tarafından tayyü'l-mesâfât olarak nitelenmiştir (Sülemî, s. 466). Bakî'ye göre tayy-i arz halife derecesinde olanların makamları arasındadır. Muhyiddin İbnü'l-Arabî ise tayy-i mekânın tevekklül makamında iken açığa çıkan kerametlerden biri olduğunu söyler (Abdülkerîm el-Cîlî, s. 92). Ayrıca görünür dünyada tayyın gerçekleşmesi kulun kendi bedenini ibadetler ve mücadeleler yoluyla aşmasının bir neticesidir. Bu mânada İbn Atâullah el-İskenderî "tayy-i hakîkî" kavramını ortaya koymuş (İbn Acîbe, s. 190), benzer şekilde Ebü'l-Abbas el-Mürsî tayy-i asgar ve tayy-i ekber ayırımı yaparak "nefsin sıfatlarını aşma" anlamına gelen tayy-i ekberin esas, bir keramet türü olarak tayy-i asgarın ise ârizî sayıldığını belirtmiştir (Abdülhalîm b. Muhammed er-Rûmî, s. 185). Zühd yoluyla yakîne ermeye tayy-i dünyâ, gaybet ve tahkik haline tayy-i nüfûs, nefsin kademe kademe ruha iltihakına tayy-i sicil denilmiştir. Bu anlatımlarda tayyın, dış

dünyaya dönük bir tahakküm arzusunun değil iç dünyaya özel bir tezahürden kaynaklandığı ifade edilmekte, dürülen ya da katedilen zaman ve mekânın gerçekte kalbin halleri ve makamları olduğu belirtilmektedir.

Tayyın mahiyeti insanın varlıktaki konumu açısından da değerlendirilmiştir. Buna göre insanla âlem arasında bir icmal-tafsîl ilişkisi vardır. Âdem âlemin icmalî, âlem Âdem'in tafsilidir. Dolayısıyla bedence eşya tarafından kuşatılmış görünen insan ruhen eşyayı kuşatmakta ve eşya üzerinde tasarruf etmektedir. Velâyet mertebesinde bu icmal-tafsîl ilişkisi fiilî bir durum olma niteliği kazanır. Tayy-i mekân gibi kerametler bu fiilî durumun insân-ı kâmildeki tezahür biçimlerine örnektir. Konuya dair bir başka yorumu göre zaman ve mekânın hükümlerinden kurtularak tasarrufta bulunma yetkisi her insanın vehim vasıtasıyla güç yetirebildiği bir durumken ârifte bu tasarruf hakikat olarak ortaya çıkar. Çünkü varlığın başlangıcından nihayetine kadar bütün cevher ve arzular ârifin hakikatine ârizdir. Olup biten her şey bir an içinde gerçekleşir. Sûfiler tarafından "ân-ı dâim" ve "indiyet" gibi kavramlarla ifade edilen bu mertebenin yegâne mazharı "sâhibü'z-zamân" diye isimlendirilir. Onlara göre cem' ve vücûd mertebesine ulaşarak hakikatleri müşahede etmek meseleyi fiilen idrak etmenin yegâne yoludur. Nitekim erken dönemlerden itibaren Âsaf b. Berahyâ'nın hali sûfiler tarafından aynü'l-cem' ve cem'u'l-cem' gibi kavramlarla ilişkilendirilmiş, sahip olduğu bilginin ise gaybın hakikati olduğu söylenmiştir. Çünkü sûfilere göre bu tür tezahürler ebulvakt olup vaktin ve halin hükümlerinden kurtulan kimselere hastır. Kavram bu içeriğiyle edebî örneklerde de yer almış, meselâ Osman Şems Efendi, "Bisât-ı hâkdâni bast ederler lâ-mekân üzre / Ki olmaz hânîkâh-ı dehrde sâhib-himem nâbûd" beytiyle sûfilerin zaman ve mekân anlayışlarını ifade etmiştir. Muhyiddin Çelebi'nin, "Velîler zümresine ermeyince / Hem efrâd ile seyrân kılmayınca / Havâriyyûn ile tay etmeyince / Kaçan olasin ol Hızr'a musâhib" kıtası ise bir keramet türü olarak tayyın velâyetin tezahür biçimleri ve ricâlü'l-gayb mefhumuyla ilişkilendirilmesine güzel bir örnektir.

Modern dönemde, tarih ve zaman algısına bağlı olarak insan zihninin çağlar üstü bilgi ya da yorum üretme yeteneği bu kavramla ifade edilmiş, meselâ Nâmîk Kemal insanın akıl yoluyla tayy-i zaman ve tayy-i mekân edercesine tarihî bilgiyi

ürettiğini söylemiş, Yahyâ Kemal Beyatlı, "Çık tayy-i zaman et açılır her perde / Bir devr geçir istediğin her yerde / Ben hicret edip zamanımızdan yaşadım / İstanbul'u fethettiğimiz günlerde" rubâisiyle bu muhayyileye yer vermiştir. Hoca Tahsin, fennin gelişmesiyle tayy-i zaman ve tayy-i mekânâ erişilerek gezegenler arası yolculukların imkânını dile getirirken pozitivist bilginin son sınırını bu kavramlarla ilişkilendirmiştir. Günümüzde bilim kurgu edebiyatının ve fiziksel gerçekliğe ilişkin model arayışlarının tay kavramına örnek olan menkıbelere dönük ilgiyi canlı tuttuğu görülmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

- Serrâc, *el-Lüma': İslâm Tasavvufu* (trc. Hasan Kâmil Yılmaz), İstanbul 2013, s. 379; Kelâbâzî, *Taaruf* (Uludağ), s. 79; Ebü Tâlib el-Mekkî, *Ķütü'l-Ķulûb* (nşr. Bâsil Uyün es-Sûd), Beyrut, ts., I, 116, 446; Sülemî, *Tabâkât*, s. 466; Kuşeyrî, *Risâle* (Uludağ), s. 114, 123, 291, 437, 450; Hücvîrî, *Keşfü'l-mahcûb* (Uludağ), s. 332; Bakî, *Meşrebü'l-ervâh* (nşr. Nazif M. Hoca), İstanbul 1974, s. 288; *Mecmû'atü resâ'ili İbn 'Arabî*, Beyrut 1421/2000, III, 332; Abdürrezzâk el-Kâşânî, *Tasavvuf Sözlüğü* (trc. Ekrem Demirli), İstanbul 2004, s. 323-324; Abdülkerîm el-Cîlî, *el-İsfâr 'an Risâleti'l-envâr* (nşr. Âsim İbrâhim el-Keyyâli), Beyrut 1425/2004, s. 92; Abdülhalîm b. Muhammed er-Rûmî, *Riyâzü's-sâdât fi İsbâti'l-kerâmât li'l-evliyâ' hâle'l-hayât ve ba'de'l-memât* (*Cem'u'l-makâl fi İsbâti kerâmâti'l-evliyâ' fi'l-hayât ve ba'de'l-intikâl* içinde, nşr. Ahmed Ferîd el-Mezîdî), Kahire 2006, s. 185; Muhyiddin Çelebi'nin *Hızırnâme Adlı Mesnevîsi* (haz. Elif Erturan, yüksek lisans tezi, 2009), Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 111; İbn Acîbe, *İkzâzü'l-himem fi şerhi'l-Hikem*, Beyrut 2004, s. 190; Seyyid Mustafa Râsim Efendi, *Tasavvuf Sözlüğü: Istilâhât-ı İnsân-ı Kâmil* (haz. İhsan Kara), İstanbul 2008, s. 754; Nâmîk Kemal, *Osmanlı Târîhi*, İstanbul 1326, I, 11; H. Bayman, *The Secret of Islam: Love and Law in the Religion and Ethics*, Berkeley 2003, s. 300-304; Yusuf Yıldırım, *Osman Şems Efendi, Hayatı, Eserleri ve Diwânı* (doktora tezi, 2013), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 235.

M. NEDİM TAN

TAYLA, Hüsrev

(1925-2014)

Eski eser restorasyonu uzmanı,
yüksek mimar.

Bursa'da doğdu. Bursa Erkek Lisesi'nden mezun olduktan sonra girdiği Sanâyi-i Nefîse Mektebi Yüksek Mimarlık Bölümünü 1948'de bitirdi. Ardından Bursa Maarif Müdürlüğü'nde kontrolör mimar olarak çalışmaya başladı. 1950 yılına kadar Albert Gabriel'in *Une capitale turque: Brousse-Bursa* adlı iki ciltlik kitabının rölevellerini hazırladı (altı telâtin camii ve

Hüsrev Tayla

Çekirge kaplıcaları hariç). Askerlik görevinin (1950-1951) ardından Ali Saim Ülgen'in tavsiyesiyle İstanbul Vakıflar Başmüdürlüğü mimarlığına tayin edildi, kendisine görev bölgesi olarak Bursa, Edirne ve İstanbul'un Fatih ilçesi verildi. Fâtih Camii'ni onardıktan sonra çalışmalarını Trakya'daki bazı camilere, özellikle Edirne'deki yapılara yoğunlaştırdı. II. Beyazıt Camii ve Dârüşşifâsı'nın duvarlarındaki tahribatı ortadan kaldıran onarımları yaptı. 1973 depreminin ardından birçok cami ile bunların minarelerindeki çatlak ve eğilmelerden meydana gelen aksaklıkları giderdi. Bilhassa çok harap durumdaki Murâdiye Camii'yle ilgili rölöve krokileri ve hazırladığı rapora istinaden Rifat Yazar'ın hazırladığı betonarme kuşaklama projesi, Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'nun onayıyla uygulandı. Bursa'daki tarihî yapılarda neredeyse her yıl lodosla yırtılan, uçan çatı kurşunları yanında açil durumdaki hasar ve yıpranmaları onardı, iki kubbesi çöken bedesteni restore etti.

1954'te restorasyonu görevlendirildiği Bursa Ulucamii'nin taçkapısının yazı ve geometrik bezemeleri hariç, cephesinin bütün mermerleriyle stalaktitlerini tamir eden Tayla, 1957'de serbest çalışmak üzere İstanbul Vakıflar Başmüdürlüğü'ndeki görevinden ayrıldı. Bu dönemde Kiğı, Karabiga, Koyunlu, İyidere, Beyşehir, Harbiye, Sille, Pötürge gibi yerleşim yerlerinin imar planlarını hazırladı. 1957-1958'de Rumeli-hisarı ve İstanbul Surları'nın Topkapı çıkışı burçlarının, 1959'da Tophâne-i Âmire'nin restorasyonunun şantiye şefliğini yaptı. 1958 yılında Beşiktaş Barbaros Hayreddin Paşa Türbesi ve Fındıklı Molla Çelebi Camii'ni, 1960'ta Kanûni Sultan Süleyman'la

eşi Hürrem Sultan'ın türbeleriyle Eyüp'te Mihrişah Vâlide Sultan Türbesi'nin müteahhit olarak restorasyonunu gerçekleştirdi. Zal Mahmud Paşa Camii ve Nakkaş Hasan Paşa Türbesi'nin şantiye şefliğini yaptı. 1960-1963 arasında Edirne'de Selimiye Arastası, Bedesten, Sokullu Mehmed Paşa Hamamı ve II. Beyazıt Camii minaresinin restorasyonunu gerçekleştirdi, 1969'da Türk ve İslâm Eserleri Müzesi mimarlığına getirildi. 1970'te birim şefi emekliye ayrılınca İstanbul Rölöve Bürosu şefliğine tayin edildi. Bu yıllarda Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürü Hikmet Gürçay'ı ikna ederek İstanbul Rölöve ve Anıtlar Müdürlüğü'nün kurulmasını sağladı. Rölöve ve Anıtlar müdürlüğü görevinde bulunduğu yıllarda Tekirdağ, Bursa, Kütahya, Kula, Birgi, Mersin ve Antakya'da tarihî eser tesbit ve tescil işini yönetti.

Vefat eden Yüksek Mimar Mustafa Ayaşlıoğlu'nun yerine 1973'te İbrâhim Paşa Sarayı'nın restorasyonu görevlendirildi. Ayrıca müdür olarak Topkapı Sarayı, Ayasofya Müzesi, Arkeoloji Müzeleri binasının ve on dokuz ilde yapılmakta olan restorasyonların kontrol âmiri görevini devam ettirdi. Emirgân Şerifler Yalısı, İzmit Saatçi Ali Efendi Evi, Mudanya Tâhir Paşa Konağı, Yenişehir Şemâki Evi, Bayramiç Hadımoğlu Konağı ve Adatepe Köyü Evi, Kütahya Koşut Evi, Birgi Çakırağa Konağı, Burdur Taş Oda ile Bâki Bey Konağı gibi müze-ev olma niteliğine sahip, fakat bakanlık mülkiyetinde olmayan evlerin kamulaştırılması ve restorasyonlarında özel gayret gösterdi. 1975'te Selçuk'taki antik su kemerleriyle Çemberlitaş anıtının restorasyonunu, 1983'te Ayasofya Kütüphanesi'nin onarımını gerçekleştirdi.

Hüsrev Tayla 1985'te emekliye ayrıldıysa da serbest mimar olarak çalışmalarını sürdürdü. 1973-1983 arasında Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu üyesi olarak çalıştı. 1985-1986'da İstanbul Yeniköy'deki Şehzade Burhâneddin Efendi Yalısı'nın restorasyon projesini hazırladı, inşaat kontrolörlüğünü yaptı. 1990-1991'de Balat'taki Ahrida Sinagogu'nun restorasyonunu gerçekleştirdi. 1992 ve 1996 yıllarında Antalya ve İstanbul 1 Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma kurullarında birer yıl çalıştıktan sonra sağlık sorunları sebebiyle görevinden ayrıldı. 1972-1996 yılları arasında Mimar Sinan Üniversitesi'nde rölöve ve restorasyon konularında ders verdi. Ankara Kocatepe Camii, Kayseri Oto Sanayi Sitesi Camii, Adana Paktaş Fabrikaları Camii ile Türkmənistan'daki Aşkabat Camii'nin inşa pro-

jelerini, Siirt'te Şeyh Muhammed Kâzım Aydın Türbesi ve Camii'nin inşa projelerini hazırladı. Bunlardan Kocatepe Camii, Paktaş Camii ve Muhammed Kâzım Aydın Türbesi'nin kontrolörlüğünü de üstlendi.

Kocatepe Camii için açılan proje yarışmasında Fatin Uluengin'le beraber hazırladıkları proje kabul edilerek 1967'de caminin temeli atıldı. 1975'te Fatin Uluengin görevi bırakınca uygulama ve detay çalışmalarını Tayla yürüttü. Klasik Osmanlı cami mimarisi formlarına bağlı kalınarak ortada merkezî kubbe ve dört yanda birer yarım kubbeli plan şemasıyla inşa edilen Kocatepe Camii 1981 yılından itibaren Türkiye Diyanet Vakfı tarafından devralındı ve 28 Ağustos 1987'de tamamlandı. Hüsrev Tayla, XXI. yüzyıl modern mimari üslûbunun ve çağdaş cami tasarımının önemli örnekleri arasında yer alan Karacaahmet Mezarlığı Şâkirin Camii'nin de proje mimarlığını yaptı; bu yapının iç dekorasyon tasarımı ise Zeynep Fadilloğlu'na aittir. Bunun yanında İkitelli İstoç Sitesi'nde yine modern üslûpta iki caminin projesini hazırlayarak kontrolörlüğünü üstlendi. 17 Mart 2014 tarihinde vefat eden Tayla, Şâkirin Camii'nde kılınan cenaze namazının ardından Karacaahmet Mezarlığı'na defnedildi. TAÇ Vakfı'nın kurucusu ve mütevelli üyesi, ayrıca ICOMOS üyesidir. Yurt içi ve yurt dışında restorasyon ve koruma konularında sempozyum ve seminerlere katılarak bildiriler sunmuş olup bu konularda pek çok makalesi vardır.

Hüsrev Tayla, mimarların başucu kitabı olan *Geleneksel Türk Mimarisinde Yapı Sistem ve Elemanları* adlı iki ciltlik eserini (İstanbul 2007) meslek hayatı boyunca topladığı yazılı ve görsel dokümanları kullanarak hazırlamıştır. Bu önemli eserde geleneksel Türk mimarisinin yapı tipleri kronolojik bir sıralama dahilinde üslûpları, mimari özellikleri ve inşaatlarında kullanılan yapı malzemeleri esas alınarak incelenmiş, çok sayıdaki örnekle analogik bağlantılar kurulmuştur. Bilimsel makaleleri *Rölöve ve Restorasyon*, *Arkitekt*, *Sanat Dünyamız*, *Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni* ve *TAÇ* dergilerinde basılmış, katıldığı çeşitli uluslar arası kongrelerde verdiği bildirilerin birçoğu yayımlanmıştır. Makalelerinden bazıları şunlardır: "La restauration du palais de Ibrahim Pacha-Istanbul, Armos" (*Prof. Mout Sopoulos Armağanı*, Selânik 1991, III, 1817-1839); "Sinan Minarelerinin Mimaride ve Şehircilikteki Yeri" (*Uluslararası Mimar Sinan Sempozyumu Bildirileri*, Ankara 1996, s. 49-72); "Mimar

Sinan'ın Türbeleri" (*Mimar Sinan Dönemi Türk Mimarlığı ve Sanatı*, haz. Zeki Sönmez, İstanbul 1988, s. 295-343); "Alemler" (*İzzet Gündoğdu Kayaoğlu Hatıra Kitabı: Makaleler*, İstanbul 2005, s. 461-487).

BİBLİYOGRAFYA :

Hüsrev Tayla, "İstanbul'un Korunması için Başlatılan UNESCO Kampanyası Üzerine Düşünceler", *İstanbul'dan Göreme'ye Kültür Mirasımız*, İstanbul 1984, s. 62; a.m.f., "Bursa Ulu Camii Taç Kapısı Restorasyonu", *II. Vakıf Haftası: 3-9 Aralık 1994 (Konuşmalar ve Tebliğler)*, Ankara 1985, s. 84-91; a.m.f., "Milli Saraylar'ın ve Türk Kültür Belgeleri Taşınmazların Korunması için Gerekli Örgütlenme", *TBMM Milli Saraylar Sempozyumu: Bildiriler*, İstanbul 1985, s. 253-257; a.m.f., "Ayasofya Kütüphanesi Restorasyonu", *Taç*, sy. 1, İstanbul 1986, s. 13-18; Jale Erzen – Aydan Balamir, "The Kocatepe Mosque, Ankara-Hüsrev Tayla and Fatin Uluengin", *Architecture of the Contemporary Mosque* (ed. İsmail Serageldin – J. Steele), London 1996, s. 108-111; Ebru Karakaya, *Türk Mimarlığı'nda Sanayi-i Nefise Mektebi / Güzel Sanatlar Akademisi'nin Yeri ve Restorasyon Alanına Katkıları (1883-1960)* (yüksek lisans tezi, 2006), Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 174-178; Önder Küçükerman, *İstanbul'da Karacaahmet Tarihi Mirası İçinde Şakirin Camii*, İstanbul 2012; "Ankara Kocatepe Camii'nin Mimar Hüsrev Tayla ile Bir Söyleşi", *İnşaat Dergisi*, 1/9, Ankara 1988, s. 16-19; "Ayaspaşa'nın Kaybedilen Sokağını Arayan Mimar: Hüsrev Tayla", *Arkitekt*, sy. 4, İstanbul 1993, s. 52.

EBRU KARAKAYA

TAYYAR MEHMED PAŞA

(ö. 1048/1638)

Osmanlı sadrazamı.

1034 (1625) yılında şehid olan eski Bağdat valilerinden Uçar Mustafa Paşa'nın oğludur. Lâdikli Yeni Bey sülâlesinden geldiği nakledilir (Yasar, I, 316). Bazı kaynaklarda Mustafa Paşaoğlu diye anılır. Babası Bağdat beylerbeyi iken kendisi Musul beyi idi (Şeyhî, I, 73). 1027'de (1618) Urfa sancağı beyliğine getirildi. II. Osman'ın Lehistan seferinde gösterdiği yararlıktan dolayı 1030'da (1621) Halep valiliğine tayin edildi. Ertesi yılın şevvalinde (Ağustos 1622) Sivas beylerbeyi oldu. O sıralarda Erzurum Beylerbeyi Abaza Paşa, II. Osman'ın kanını dava ederek ayaklanmış ve yeniçerileri katlederek topladığı sekbanlarla Sivas'ı işgal etmişti. Sivas'ı Abaza'dan kurtaran Tayyar Mehmed Paşa bu âsiden kaçanları da yanına aldı. Durumu öğrenen Abaza tekrar Sivas'a hareket etti. Tayyar Mehmed onu hediyelerle karşıladı ve kendisiyle birlikte olduğuna inandırdı. Tayyar Mehmed Paşa gibi ünlü ve başarılı biriyle ittifak etmesi Abaza Paşa'yı sevindirmişti. Sivas dışında konuşlanan Abaza Paşa'nın askerleri gün-

düzleri Sivas'a girip alışveriş yapıyorlardı. Ancak Tayyar Paşa her ihtimale karşı kaleye silâhlı adamlar yerleştirdi. Bir gece Abaza'nın ordugâhında Tayyar Paşa'nın gece baskını yapacağı sesleri yükselince Abaza ve adamları şehre hücumla kalkıştı. Tayyar Mehmed Paşa ortalığı yatıştırmak için tek başına Abaza'nın otağına gitti. Tatlı sözlerle onun şüphelerini giderdiyse de Abaza'nın bazı adamları Tayyar'ın hemen katledilmesini istedi. Ancak Abaza Paşa, Tayyar Paşa'yı zincire vurdurmakla yetindi ve onun, "Kötü niyetim olsaydı tek başıma sana gelir miydim? İttifak için geldim. Beni öldürürsen sana kim inanır?" sözleri üzerine de Abaza Paşa kendisini serbest bıraktı (Naîmâ, II, 544-545). Tayyar Mehmed Paşa, daha sonra Kayseri civarında yapılan savaşta Abaza'ya karşı hükümet kuvvetlerinin galip gelmesini sağladı (22 Zilkade 1033 / 5 Eylül 1624). Aynı yıl içinde Diyarbekir Beylerbeyi Serdar Hâfız Ahmed Paşa'nın Bağdat kuşatmasına katıldı ve serdar tarafından gurebâ bölükleriyle, Diyâle suyuna kadar gelen Safevî kumandanı Zeynel Han üzerine gönderildi.

1037 Saferinde (Ekim 1627) Şam beylerbeyliğine tayin edildi. Ertesi yılın muharreminde (Eylül 1628) Abaza Paşa yerine Erzurum, 1041 Rebîülevvelinde (Ekim 1631) Diyarbekir eyaletlerine ve aynı yılın receb ayında (Şubat 1632) ikinci defa Erzurum valiliğine getirildi. Yine aynı yıl içinde Anadolu valiliğinden de söz edilir (*Sicill-i Osmânî*, III, 258). 1633 yılı sonlarında ikinci defa Diyarbekir valiliğine tayin edilen Tayyar Mehmed Paşa bu görevde iken Musul surlarını tahkim ettirdi (Naîmâ, II, 707). Safevîler'in Revan'ı işgal etmeleri üzerine Bitlis'e giderek orada asker toplamaya çalıştı (*a.g.e.*, II, 829). Tabaniyassı Mehmed Paşa'nın yerine 1046 Ramazanında (Şubat 1637) sadrazamlığa getirilen Bayram Paşa, İstanbul'dan gelinceye kadar ona vekâlet eden Tayyar Mehmed Paşa, IV. Murad'ın bizzat katıldığı 1638 Bağdat seferine Diyarbekir beylerbeyi ve Musul muhafızı olarak katıldı. Sadrazam Bayram Paşa'nın sefer esnasında vefatı üzerine vezîriâzamlığa getirildi (16 Rebîülâhîr 1048 / 27 Ağustos 1638), sadâret mührü kapıcılar kethüdâsı ile Musul'a gönderildi (*a.g.e.*, II, 875). Bu tayinde padişah üzerinde etkili olan Rûznâmeçi İbrâhim Efendi'nin önemli rolü olmuştur.

Tayyar Mehmed Paşa 5 Eylül'de Diyarbekir'de orduya iltihak etti ve 14 Kasım'da Bağdat önlerine gidip konak ve metris yerlerini inceledi. Toplanan savaş meclisinde kuşatmanın hemen başlatılmasına

karar verildi. Sadrazam, kuşatmanın daha az muhkem olduğunu bildiği Akkapı tarafından yapılması teklifinde bulundu ve teklifi kabul edildi. Bağdat Kalesi'nin kara tarafı hemen tamamen kuşatılmıştı. Kalenin çöl tarafından muhasarası Safevîler'i şaşırtmıştı. Musul'dan gelen on takviye topunun beşi Tayyar Paşa koluna verildi. 10 Aralık'tan itibaren çok şiddetli savaşlar oldu. Bağdat'ın savunmasına Safevî kadınları bile Osmanlı askerleri üzerine kaynar sular dökerek, ziftli çaputlar atarak katıldı (Danişmend, III, 376). Kuşatmanın son günlerinde IV. Murad'ın yürüyüşe niçin geçilmediğini sert bir şekilde sorması üzerine sadrazam padişaktan sabretmesini talep etti, şehrin yakında fethedileceğini ve acele ile askeri kırdırmak istemediğini söyledi. Padişah tekrar öfkelenince de kulelere genel hücum emri verdi ve bazısını ele geçirdi. Elinde kılıçla kuşluk vakti serdengeçtilerin önünde kulelerde yürürken alınına veya boğazına isabet edip ensesinden çıkan kurşunla şehid oldu (16 Şâban 1048 / 23 Aralık 1638). Mezarı İmâm-ı Âzam Türbesi haziresinde babası Uçar Mustafa Paşa'nın mezarının ayak ucundadır. Karaçelebizâde Abdülaziz Efendi ölümüne, "Gülşen-i cennet ola menzil-gâh" mısraıyla tarih düşürmüştür (*Hadikatü'l-vüzerâ*, s. 81; Şeyhî, I, 73). Ertesi gün Bağdat Osmanlılar'ın eline geçti.

Dört aya yakın bir süre sadrazamlık yapan Tayyar Mehmed Paşa'nın ölümüne çok üzülen IV. Murad'ın, "Ah Tayyar! Bağdat gibi 100 kaleye değerdin. Allah tak-siratını af ve cennette ruhunu nura garkeyleye!" dediği nakledilir (Naîmâ, II, 889). Kaynaklarda doğru düşünceli, tedbirli, edepli, dürüst, vakur ve kahraman biri olarak nitelenir. Tayyar lakabının askerî harekâta hızlı hareketinden kinaye olduğu nakledilir (*Hadikatü'l-vüzerâ*, s. 80; Şeyhî, I, 73), ancak babasının da "Uçar" sıfatını kullanması, bu lakabın Araplar tarafından aynı anlamda "Tayyar" şeklinde ifade edilmiş olabileceğine yorumlunmuştur (Naîmâ, II, 542). Köprülü Mehmed Paşa'nın yetişmesinde emeği geçen Tayyar Mehmed Paşa'nın oğulları Mustafa, Ahmed ve Hüseyin paşalar da beylerbeyiliklerde bulunmuş devlet adamlarındandır (*a.g.e.*, IV, 1564, 1820; Yasar, I, 316). Urfa'da Tayyar Mehmed Paşa Sarayı ile oğlunun adına Ahmed Paşa Sarayı vardır.

BİBLİYOGRAFYA :

Musul-Kerkük ile İlgili Arşiv Belgeleri: 1525-1919 (haz. İsmet Demir v.dğr.), Ankara 1993, s. 113, 114, 115; *Topçular Kâtibi Abdülkadir (Kadri) Efendi Tarihi* (haz. Ziya Yılmaz), Anka-